

КОМПЕНСАЦІЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ, МЕТОДИКИ, МЕТОДИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Барановська О. В.

Інститут педагогіки НАПН України

(Київ, Україна)

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ПІДґРУНТЯ ДЛЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ОСВІТНІХ РОЗРИВІВ

Базовим умінням для учнів початкових класів є наскрізне вміння читати з розумінням. Різні можливості дітей, нерівномірність доступу до очного чи дистанційного (змішаного) навчання, ступінь психологічного навантаження в умовах війни зумовили великий розрив в оволодінні ними цим умінням. Частина учнів, які не мали достатнього рівня сформованості читацьких умінь внаслідок фактичних утруднень під час читання перейшли з достатнього та середнього рівня навчальних досягнень до початкового. Учні, що мали достатній та високий рівні також не завжди мали можливість регулярно читати та розвиватися внаслідок переїздів чи критичних ситуацій життя. Тому найважливішим завданням вчителя початкових класів є відновлення вміння читати з розумінням та комплексу читацьких та інформаційних умінь учнів, які є головною площиною для реалізації індивідуальних програм та траєкторій розвитку дитини. Тим більше, що практика попередніх десятиліть, на жаль, показала негативні наслідки «нечитаючого покоління», яке виникло на розмежуванні з цифровою епохою, а реалії війни поглибили проблему. Очевидним є важливість реалізації програми та технології формування читацької (інформаційної) компетентності як основи розвитку індивідуальності дитини та компенсації її освітніх втрат в умовах війни.

Формування читацьких умінь учнів є провідним завданням початкової школи, яка закладає основу читацької компетентності учнів. Читацькі вміння входять в список вмінь, що перевіряються у дослідженні PISA. Низький рівень сформованості читацької та інформаційної компетентностей поступово призводить до так званої «функціональної неграмотності», коли дитина неспроможна прочитати і зрозуміти елементарні фрази, які потрібні для повсякденного життя, критично сприймати інформацію, чітко висловити власну думку, розуміти прихований зміст в інформації, підтекст, гумор. Дитина має бідний словниковий запас та низьку математичну компетентність. Усе це заважатиме їй успішно навчатися протягом життя (Барановська, 2021; Барановська, 2023).

Протягом багатьох років ми працювали над проблемою читацької грамотності та створили програму формування інформаційних (читацьких) умінь учнів молодших класів, яка побудована на загальнодидактичній основі та системному підході до їхнього формування. В Програмі формування інформаційних умінь учнів (О. Почупайло (Барановська), 1994–2005) (Барановська, 2000; Барановська, 2006; Барановська, 2021; Почупайло, 1994; Почупайло, 1996; Почупайло, 1997) наведено комплекс вмінь та навичок (наразі означені як наскрізні), які мають бути сформовані в учнів кожного класу. З метою вирішити проблему компенсації втрат рівня сформованості вміння читати з розумінням учнів початкових класів ми оновили та осучаснили комплекс вмінь і навичок згідно з вимогами, які ставить перед учнями змішане навчання. Програма була доповнена цифровими вміннями і навичками, що стали частиною життя учнів початкових класів. Особливу увагу приділено вмінням співпрацювати з іншими в групах та проектах, які актуальні в сучасному світі та інформаційному середовищі. Акцентується також на вміннях працювати з підручником в паперовому та електронному форматі. Наведені вміння

ускладнюються з класу в клас за чотирма рівнями: об'єктному, рівневому, структурному та якісному. Згідно з авторською програмою формування інформаційних умінь учнів 1–4 класів вміння та навички було структуровано за чотирма розділами: 1) інтелектуальні вміння як компонент інформаційних умінь; 2) вміння читати й аналізувати художній твір; 3) вміння працювати з комп'ютером та іншими гаджетами; 4) бібліотечно-бібліографічні вміння та навички.

До першого розділу – *інтелектуальні вміння як компонент інформаційних умінь* – віднесено інтелектуальні вміння та навички, які потрібні для роботи з будь-якою інформацією. Приклад для 4 класу: володіти елементарним смисловим аналізом тексту, вміти розділяти його на основні змістові частини, відділяючи головне від другорядного; порівнювати (одночасно і паралельно), розрізняючи істотні та неістотні ознаки, робити узагальнення як висновок порівняння, користуватися з допомогою вчителя правилом-орієнтиром порівняння; узагальнювати, виходячи з власного досвіду; вчитись доводити за планом-алгоритмом, прогнозувати і моделювати ситуації в ігровій формі; орієнтуватися в змісті підручника, користуватися його наочним апаратом, використовувати додаткову літературу до параграфів підручника, виконувати завдання підручника для групової (парної) роботи; володіти вміннями розв'язувати проблеми на елементарному рівні, виконувати завдання-інтерв'ю, взаємодіяти зі співбесідником та отримувати зворотний зв'язок.

До другого розділу – *вміння читати й аналізувати художній твір* – ми відносили вміння роботи з художнім твором та його літературними засобами. Приклад для 4 класу: розрізняти основні роди і види літературних творів; стежити за кількома сюжетними лініями, діями головних і другорядних персонажів; вчитись розуміти позицію автора, висловлювати альтернативну думку; зіставляти прочитаний твір з особистим досвідом, ситуацією в житті; прогнозувати розвиток подій; визначати загальний настрій твору; висловлювати своє емоційне ставлення до твору в цілому, персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу; вміти наводити прості аргументи щодо власних думок після прочитання твору, використовуючи текст, власний досвід та інші джерела; описувати враження від змісту і форми медіа-тексту; мати навички творчого читання та експериментування з текстом; читати дитячі книжки та використовувати прочитане для навчальних та розвивальних цілей.

До третього розділу – *вміння працювати з комп'ютером та іншими гаджетами* – увійшов комплекс цифрових умінь та навичок, необхідних для змішаного навчання. Приклад для 4 класу: знати техніку безпеки в комп'ютерному класі та вдома; володіти вміннями і навичками роботи з цифровими платформами, що використовуються для змішаного навчання; ускладнювати вміння використовувати інші гаджети; мати уявлення про основні поняття, які потрібні для роботи за комп'ютером; вчитись робити елементарний пошук інформації в Google, виконуючи завдання вчителя, створювати власну систему, за якою зберігатиметься інформація; користуватися навчальними та розвивальними відео на перевірених платформах та YouTube Kids самостійно та коригувати помилки з допомогою батьків; самостійно шукати та обирати книжки для читання різної тематики на книжкових розвивальних дитячих сайтах.

До четвертого розділу – *бібліотечно-бібліографічні вміння та навички* – увійшов блок умінь та навичок роботи в бібліотеці та з паперовими носіями інформації (пошук, узагальнення, систематизація, використання літератури, вільне читання, робота з довідково-пошуковим апаратом бібліотеки). Приклад для 4 класу: орієнтуватися у порядку розташування книжок на полицях бібліотеки; знати про основні види каталогів бібліотеки та освоювати принцип систематизації в них (алфавітний, тематичний, предметний); самостійно визначати тему книжки, її приблизний зміст за основними елементами; користуватися енциклопедіями, словниками для свого віку; самостійно вести читацький щоденник, читати за списком рекомендованої літератури, складеним вчителем; використовувати додаткову літературу у підготовці до уроку.

Отже, в обставинах, коли більшість українських дітей знаходиться у важких для них умовах життя і розвитку, вкрай важливою є адаптація моделей, програм та технологій індивідуалізації та диференціації навчання як інструменту компенсації освітніх втрат учнів. Тому програма формування читацьких умінь учнів прокаткових класів має стати для вчителя

підгрунтям для роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська О. В. Змішане навчання у початковій школі: нові форми взаємодії: Методичні рекомендації. Київ: «Фенікс», 2021. 64 с.
2. Барановська О. В. Інформаційна компетенція – ключова компетенція випускника профільної школи. ЦППО. [Електронний ресурс]. — 18 грудня 2006. — URL <http://www.cippe.edu.ua/forum/viewtopic.php?t=120&highlight=&sid=783d986e99a9c663498106...>
3. Барановська О. В. Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу. *Зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р.* / за наук. ред. доктора педагогічних наук професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук професора О. Малихіна. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 78-82.
4. Барановська О. Формування інформаційної культури учня. *Шлях освіти.* №3. 31–34. 2000.
5. Барановська О. Формування наскрізних умінь учнів 3-4 класів. *Диференціація роботи учнів початкової школи з навчальними текстами: від читання до текстотворення:* зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, м. Київ, 20-21 квітня 2021 року (електронне видання) / за наук. ред. докт. пед. н., проф. О. В. Малихіна, канд. пед. н., старш. наук. співр. Л. М. Шевчук. Київ – Харків: АССА. 119 с. 9–15.
6. Почупайло О. В. Інформаційні вміння – складова навчальної культури учня. *Педагогіка і психологія.* № 4. 95–102. 1996.
7. Почупайло О. В. Програма формування читацьких умінь у школярів. *Початкова школа.* № 10. 29–38.1997.
8. Почупайло О. В. Формування читацьких умінь в учнів I–IV класів. ... дис. канд. пед наук. – К., 1994. – 179 с.

Головко С. Г.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Одним із пріоритетних напрямів як на рівні державної політики в галузі освіти, так і організаційно-педагогічної діяльності конкретного закладу загальної середньої освіти в сучасних умовах є вироблення ефективних практичних механізмів діагностики та подолання освітніх втрат, що виникли на тлі широкого запровадження дистанційного навчання під час карантину та посилюються в умовах воєнного часу.

Важливість ролі педагогічних колективів у розв'язанні проблеми подолання освітніх втрат відзначено за результатами слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. Рекомендації закладам загальної середньої освіти стосуються, зокрема, забезпечення моніторингу результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію, здійснення адаптивного та гнучкого планування з перерозподілом навчального часу між елементами навчального матеріалу, розроблення навчальних програм, коригування змісту та результатів навчання з урахуванням виявлених освітніх втрат, розроблення різнорівневих завдань, створення методичних систем підтримки індивідуальної освітньої траєкторії учнів, посилення підтримки педагогічних працівників щодо підвищення їх кваліфікації та професійних навичок реалізації методики змішаного навчання. Також увагу акцентовано на необхідності посилення шкільної автономії та